

La corrupció en la narrativa valenciana actual: tres lectures imprescindibles¹

Josep Vicent Garcia Sebastià
Departament de Filologia Catalana
Universitat d'Alacant

1. Corrupció: un problema omnipresent

Segons els resultats del darrer baròmetre del Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS), publicats l'1 de febrer de 2016, la corrupció és, després de l'atur, el problema que més preocupa els ciutadans de l'Estat espanyol.² I és que són molts els mitjans de comunicació –estats, provincials o locals– que, des de fa uns anys, dediquen diàriament un ampli espai informatiu a escàndols relacionats amb fraus i corrupteles. Però la corrupció no és un fenomen estrictament actual. De fet, algunes de les pràctiques delictives que la premsa trau ara a la llum s'havien començat a dur a terme a mitjan dècada dels noranta. El que sí sembla ser totalment actual és la preocupació creixent de la societat per aquesta qüestió, una preocupació que, juntament amb el neguit per l'atur, començà a manifestar-se l'any 2008, arran de l'esclat de la bombolla immobiliària.

En aquest marc social i mediàtic, el País Valencià ocupa un lloc preeminent. Gürtel, Emarsa, Cooperació, Taula, Brugal, Nóos, RitaLeaks, Radio Televisió Valenciana (RTVV), l'Institut Valencià d'Art Modern (IVAM), Terra Mítica, el Mestalla, l'aeroport de Castelló, el Palau de les Arts i les Ciències, la visita del papa Benet XVI a València, el circuit de Fórmula 1, Fabra, Cotino, Blasco, Ortiz, Rus i Benavent són només alguns dels nombrosos referents relacionats amb la corrupció que ja formen part de l'imaginari col·lectiu recent dels valencians.³ Comptat i debatut, la corrupció és, a hores d'ara, un dels *trending topic*⁴ de la societat valenciana. I és que, a banda dels mitjans de comunicació tradicionals, també en parlen els mitjans digitals, les xarxes socials i, fins i tot, l'art.

Al llarg dels últims anys han aparegut nombroses manifestacions pictòriques, musicals i literàries que aborden, des de diferents punts de vista, el problema de la corrupció. Es tracta d'obres que testimonien les inèrcies d'un sistema socioeconòmic decadent, immoral i estantís. Alhora, aquestes produccions artístiques solen tenir una

---

¹ Aquest estudi ha estat desenvolupat al si de l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA [ISIC-IVITRA] de la Generalitat Valenciana (Programa de la Generalitat Valenciana per a la Constitució i Acreditació d'Instituts Superiors d'Investigació Cooperativa d'Excel·lència [Ref. ISIC/012/042]), i en el marc dels projectes de recerca següents: "Gramàtica del Català Modern (1601-1834)" (MINECO, Ref. FFI2012-37103); "Continuación de la Gramática del Catalán Moderno (1601-1834)" (FFI2015-69694-P [MINECO-FEDER]); "Constitució d'un corpus textual per a una gramàtica del català modern (Gcm)" (IEC, Refs. PT 2012-S04-MARTINES; IEC1-15X); Digicotracam (Programa PROMETEU per a Grups d'Investigació en I+D d'Excel·lència, Generalitat Valenciana [Ref.: PROMETEOII-2014-018], finançat per FEDER de la UE; i el "Grup d'Investigació en Tecnologia Educativa en Història de la Cultura, Diacronia lingüística i Traducció" (Universitat d'Alacant [Ref. GITE-09009-UA]).

² Aquests resultats es poden consultar en l'enllaç següent:

http://www.cis.es/cis/opencm/CA/1_encuestas/estudios/ver.jsp?estudio=14263

³ Gürtel, Emarsa, Cooperació, Taula, Brugal, Nóos i RitaLeaks són casos de corrupció. La RTVV, l'IVAM, Terra Mítica, l'estadi del Mestalla, l'aeroport de Castelló, el Palau de les Arts i les Ciències, la visita del papa a València i el circuit de Fórmula 1 són ens, projectes o esdeveniments relacionats amb el balafament de diner públic. Finalment, Fabra, Cotino, Blasco, Ortiz, Rus i Benavent són els cognoms d'alguns imputats per delictes de corrupció al País Valencià.

⁴ La locució anglesa *trending topic* ('tema del moment') designa un indicador que es fa servir en Twitter, una de les xarxes socials més conegudes, per a establir els temes que són tendència entre els internautes.

certa voluntat de denúncia, ja que, sovint, reflecteixen la manera com el corrompiment generalitzat degrada l'estat del benestar i destrueix el patrimoni i la memòria.

Pel que fa a la narrativa en català al País Valencià,⁵ destaquen tres títols: *El regne de la Calúmnia* (3i4, 2014), de Joaquim González Caturla, *Dos metres quadrats de sang jove* (Alrevés, 2014), de Xavier Aliaga, i *Un dinar un dia qualsevol* (Columna, 2015), de Ferran Torrent. L'objectiu del present article és analitzar la representació del corrompiment a través de les tres obres esmentades. Així, doncs, exposarem les particularitats de cada relat, relacionarem els distints leitmotius amb altres referents artístics (sèries de televisió, pel·lícules, cançons, pintures) i mirarem de concretar, sense la pretensió de ser exhaustius, què és el que pot aportar la literatura a la comprensió d'aquest fenomen social tan actual (i alhora antic).

2. Tres visions narratives de la corrupció

2.1. Un caciquisme que calúmnia

El regne de la calúmnia, de Joaquim González Caturla, narra la història de Júlia, una dona que, com sa mare, Maria Ballester, és víctima de difamacions i agressions de tota mena al poble on va nèixer. Les infàmies són promogudes pels Centelles, la família més poderosa de la localitat. Darrere d'aquestes maniobres hi ha l'interès dels cacics per fer-se amb la Costereta de l'Om, un tros de terra situat als peus del Puig Campana que mai no van heretar, ja que l'antiga propietària el va regalar a l'avi de Júlia durant la República.

Maria Ballester, acusada falsament d'adúltera i maltractada pel marit, es veu obligada a abandonar el poble i ha d'arrecerar-se a Alacant. Així, doncs, Júlia es cria a la ciutat en un ambient familiar sobreprotector, perquè sa mare, condicionada per l'experiència traumàtica del seu matrimoni, no es refia dels homes.

Tanmateix, Júlia s'enamora de Jordi, un home honrat, i aconsegueix que sa mare approve la relació. Júlia i Jordi es casen i tenen una nena, Àngela. Però Jordi mor jove, i, poc temps després, també mor Maria, amb la qual cosa la protagonista resta vídua i amb una filla. Àngela creix i s'independitza, i Júlia, que se sent cada vegada més sola, decideix tornar al poble per fer-se càrrec de les terres dels seus avantpassats. Aquests terrenys són més cobejats que mai, perquè a la cobdícia dels Centelles se sumen ara els interessos d'immobiliàries i especuladors. Llavors, Júlia reviu el calvari pel qual va haver de passar sa mare. La diferència és que, mentre que Maria va haver de fer front tota sola a les injúries, la protagonista compta amb l'ajuda incondicional dels amics per a defensar la seua terra i resistir a les coaccions del poder local.⁶

La novel·la de González Caturla es caracteritza per reproduir a petita escala alguns dels elements prototípics dels sistemes corruptes basats en l'abús de poder (cf. §3.). És, doncs, una proposta que s'inspira en el funcionament caciquista de molts municipis. En aquest cas, el caciquisme té, a més a més, un component masclista, en la mesura en què actua contra les dones. Alícia Toledo, en relació amb aquest tret de l'obra, afirma:

⁵Convé no oblidar que en castellà també s'ha escrit sobre la corrupció. Segurament, les obres que millor il·lustren aquest problema són les tres últimes novel·les que va escriure Rafael Chirbes, *Los viejos amigos* (Anagrama, 2003), *Crematorio* (Anagrama, 2007) i *En la orilla* (Anagrama, 2013), les quals indaguen en la degradació de la societat actual des d'una perspectiva moral. L'any 2011 Canal Plus emeté *Crematorio*, una adaptació televisiva –en forma de minisèrie– de la novel·la homònima.

⁶Aquest fet no és debades. Mentre que Júlia s'enfronta als cacics locals en temps de democràcia, Maria ho fa durant la postguerra: «I el pitjor de tot allò havia sigut que ningú, ningú, ningú, va repetir-ho tres vegades, tret de la iaia Dolorettes, ningú no havia gosat defensar la seua mare. Ni la família, ni els amics, ni els veïns, tots abaixaren vergonyosament la cara. Eren els anys difícils de la postguerra, anys de por, i qui manava a la Terra manava també al cel i a l'infern». (Caturla, 60)

El punt de vista femení no és una tria gratuïta, ja que en la societat franquista la dona és, sens dubte, més vulnerable i indefensa que l'home i, per tant, més exposada a ser víctima de la calúmnia, que és una cosa violenta i malintencionada que sempre s'acarnissa amb els més dèbils. (Toledo, 16)

D'altra banda, en *El regne de la calúmnia* els veïns són còmplices del poder, i assetgen la protagonista amb xafarderies, mirades malicioses o somriures burletes. Tot plegat fa que l'espai narratiu (un poble qualsevol de la Marina Baixa) resulte asfixiant per a la protagonista. Aquesta sensació d'angoixa, de clausura s'observa molt bé en el passatge que reproduïm tot seguit:

Júlia baixà al carrer de pressa buscant aire net. Clapada de sol i ombra, la plaça li presentà la façana de l'església de columnes que giravoltaven i pedres de color de mel. Les teules del campanar lluien d'or blau, i les velles cases de les velles famílies mostraven façanes acolorides on tremolaven lleument les flors de les balconades, i entre les fulles de les moreres el cel era d'un turquí sumptuós. Tot era tan perfecte que el poble li semblà la presó més bonica del món. (Caturla, 150)

2.2. La crisi del periodisme

En *Dos metres quadrats de sang jove* Xavier Aliaga retrata la corrupció i els problemes actuals del periodisme a través d'una investigació policial. Així, doncs, l'aposta pel gènere negre permet a l'autor de construir una trama policíaca que aprofita com a excusa per a (1) reflexionar sobre la crisi dels mitjans informatius, (2) descriure el funcionament d'unes institucions corrompudes i (3) relatar el problema del crim organitzat.

Aliaga rescata el personatge de Feliu Oyono, que havia debutat en *Els neons de Sodoma* (3i4, 2009). Oyono és un inspector de policia de raça negra que es caracteritza per ser desvergonyit, cínic i addicte al sexe. No obstant això, en *Dos metres quadrats de sang jove*, la psicologia de l'inspector ha evolucionat i arribem a entreveure algunes traces de maduresa. Cal tenir en compte que en aquesta novel·la l'escriptor xativí substitueix el to desenfadat i paròdic de *Els neons de Sodoma* per una veu narrativa, la del mateix Oyono, molt més crua i directa. A més, l'inspector ha arribat als quaranta i no està per a romanços. A l'inici de la novel·la, Oyono diu:

En passar de la quarantena el temps se'ns esmuny de les mans com una granota caçada d'una bassa enverdida. Els minuts, les hores i els dies corren, ens passen per sobre, s'avancen i ens fan sentir vulnerables, acostant-nos en progressió aritmètica al moment de la liquidació. Comencem a assemblem-nos al que serem, la versió crepuscular, més pròxima a l'estat terminal. (Aliaga, 15)

Ara, l'inspector investiga l'assassinat d'un jove periodista, Manel Torres, a la redacció del mitjà on treballava: *La Ciutat Digital*. I ho fa amb l'ajuda d'Amàlia, una agent turmentada per un passat fosc –al final de la novel·la sabem que aquest passat té a veure amb la investigació de la violència terrorista d'ETA–. *La Ciutat Digital* és un projecte de premsa lliure a la xarxa, i el duu a terme un grup de periodistes joves, la majoria companys de carrera. Aparentment, el mitjà té un caràcter alternatiu i és independent de qualsevol grup editorial. A més, sembla que es finança a través del micromecenatge i d'algunes donacions. En un dels primers trams de la investigació policial, Amàlia explicita els temes principals que cobreix *La Ciutat Digital*, així com la manera en què el diari comunica la informació:

Si no li sap greu, inspector, he arplegat una sèrie de dades que convindria que coneguera abans de mamprendre demà els interrogatoris amb la gent del *Digital*, sí? [...], no cobreixen la informació diària, la seua especialització són els temes de fons, entrevistes, reportatges i investigacions, fonamentalment de caire social i polític, on han aconseguit algunes exclusives importants, escàndols que afecten a diversos membres del Consell, casos de tractes de favor a empresaris amics o de l'entorn del partit, finançament irregular, frau fiscal, evasió de capitals, empreses interposades, tot això [...] (Aliaga, 37)

Precisament, Manel Torres era el periodista encarregat de la secció més polèmica del diari: la de política i economia, en la qual s'havien destapat casos grossos de corrupció relacionats amb l'Administració valenciana. En un primer moment, tot apunta al fet que l'assassinat de Manel està motivat per les exclusives que publicava, però, finalment, Amàlia i Feliu Oyono troben el desllorigador del cas per una altra via. I és que l'assassí de Manel resulta ser un proxeneta d'una màfia de l'est; i el mòbil del crim, la relació sentimental que el periodista mantenia amb una prostituta.

Paral·lelament a la redacció de les exclusives sobre la corrupció institucional, el jove Manel creà un blog per a compartir diversos aspectes interns del diari amb els lectors, des del finançament del mitjà fins a les inquietuds dels periodistes. L'anomenà "Projecte transparència." Les entrades del blog apareixen reproduïdes en la novel·la, amb la qual cosa la narració dels fets a través de la perspectiva de l'inspector Oyono alterna amb el que podríem considerar una versió actualitzada del gènere epistolar. L'originalitat d'aquesta estratègia narrativa rau en el fet que, dins la trama principal, les entrades estan programades perquè apareguen publicades a internet tres anys després d'haver sigut escrites. El mateix Manel explica el funcionament del seu blog en la primera entrada:

A l'hora d'escriure aquestes ratlles, figura únicament la fotografia al·legòrica d'una ampolla de vidre sense text. I l'autoria i el perfil són anònims, a hores d'ara. El 8 de novembre del 2013, o siga, d'ací a tres anys exactament, es publicarà aquest post. I els següents posts, que seran escrits i programats per ser publicats tres anys després de ser escrits. Aquest serà el mètode de treball. D'aquesta manera, els lectors podran fer el seguiment del que ha estat la vida interna del *Digital* en l'inici del seu periple. I sabran si la publicació ha tingut el comportament ètic, plural i irreprotxable que es pregona en l'editorial funcional, que es publica hui. Aquest blog pretén ser una mena d'ombusdam projectat en el temps amb informació de primera mà, totalment transparent. (Aliaga, 27)

La publicació a la qual al·ludeix el fragment té lloc enmig de la trama policial. Llavors, Amàlia i Oyono consideren que els textos són una prova essencial per a la investigació, i els obtenen tots abans de ser publicats. Gràcies a aquestes entrades, els policies (i de retruc, els lectors) acaben sabent que Enric Pineda, el periodista que s'encarrega de gestionar el finançament i obtenir fonts d'informació per al *Digital*, ha estat enganyant els seus companys des de la fundació del mitjà. Segons narra Manel en l'última entrada del blog, el diari, tot i l'aparença de plataforma d'informació alternativa i de qualitat, és un mecanisme més del sistema corrupte. I és que *La Ciutat Digital* obté la informació d'un dirigent del govern valencià, interessat a difondre els draps bruts dels seus companys de partit per assolir ell cotes més altes de poder. Alhora, el diari és, en realitat, una empresa pantalla del polític, en la qual Pineda actua com a testafarro.

2.3. *Entre la ficció i el reportatge*

L'última novel·la de Ferran Torrent –*Un dinar un dia qualsevol* (Columna, 2015)– repren la línia temàtica que l'autor de Sedaví ja havia iniciat en la trilogia de València (Isern), conformada per *Societat limitada* (Columna, 2002), *Espècies protegides* (Columna, 2004) i *Judici final* (Columna, 2006). *Societat limitada* és segurament l'obra que té més elements en comú amb *Un dinar un dia qualsevol*. Jaume Silvestre, en referir-se a la primera novel·la de la trilogia, afirma:

[...] Torrent aconsegueix una panoràmica global de la societat valenciana, des de les elits polítiques i empresarials fins al poble. Per això, l'autor no deixa canya dreta, però sense caure en el plany o la crítica visceral. En canvi, la ironia i l'humor ameren una realitat que put per tot arreu a tractes de favor, especulació, hipocresia i bitllets negres, i de la qual s'atreveix a traure els draps al sol com fins ara ningú no hi havia gosat (Silvestre, 243-244).⁷

Les característiques que Silvestre atribueix a *Societat limitada* també s'observen en *Un dinar un dia qualsevol*, ja que, en la seua darrera obra, Torrent torna a fer una radiografia de la societat valenciana: descriu novament els entramats corruptes de les elits polítiques i empresarials i, alhora, mostra quin és el preu que han de pagar la classe mitjana i els col·lectius més desfavorits.

El protagonista de *Un dinar un dia qualsevol* és Marc Sendra, un periodista veterà i escèptic. Marc, després de mitja vida dedicada a l'ofici, és acomiadat del diari on treballa, però encara hi col·labora com a autònom. En aquestes circumstàncies, el periodista emprèn dues investigacions –les dues trames de l'obra–, les quals s'interrelacionen de manera progressiva a mesura que avança la novel·la. D'una banda, el periodista s'interessa per la reforma del Mestalla, darrere de la qual descobreix tot un seguit de martingales especulatives en què hi ha implicats els accionistes del club de futbol, alguns constructors i la mateixa Generalitat.⁸ D'altra banda, investiga l'aparició del cadàver d'un jove magribí en un abocador d'escombraries. L'assassinat condueix el protagonista fins a una banda criminal de l'Europa de l'est que es dedica al tràfic de droga i a l'explotació sexual. Els dos casos –el del Mestalla i el de l'assassinat– acaben esguintant un alt dirigent del partit del govern valencià. Al final de la novel·la sabem que el polític –que és un fervorós membre de l'*Opus Dei*– està relacionat amb afers tèrbols de tota mena, fins i tot amb casos de pederàstia.

La novel·la de Torrent dona al lector una visió total, completa, del grau de corrompiment de la societat valenciana. En aquest sentit, *Un dinar un dia qualsevol* no presenta la corrupció com un fenomen esporàdic o superficial; ans al contrari, el descriu com una patologia social assumida i tolerada culturalment. Així, doncs, la societat civil és tan culpable de la corrupció com els mateixos corruptes. Aquesta idea apareix explicitada en la novel·la per boca d'Albert, el Negociador: “[...] He après moltes coses a València, però me n'he quedat amb una: ací, la corrupció no és modus operandi sinó un modus vivendi. Sou molt tolerants.” (Torrent, 24). Albert és un personatge clau en l'obra, ja que, a banda d'actuar com a informant de Marc Sendra, representa el poder de l'extorsió. I és que Albert només té un objectiu a la vida: recopilar informació que comprometa els poderosos per fer negoci i traure'n profit. En definitiva, la vida de tots els personatges de la novel·la està condicionada, d'una manera o d'una altra, per la corrupció. Davant d'aquest *statu quo*, el protagonista, que és qui assumeix la veu

⁷ Cal destacar que Ferran Torrent és un dels pocs autors de la nostra literatura que escriu sobre corrupció abans de l'esclat de la bombolla immobiliària.

⁸ En *Espècies protegides* Torrent ja descriu la corrupció en l'àmbit del futbol.

narrativa, no recorre mai al dramatisme, sinó que adopta un punt de vista crític, indignat, realista.

Precisament, en *Un dinar un dia qualsevol* Ferran Torrent reflexiona sobre els límits de la realitat i la ficció, sobre quins aspectes de la societat poden aparèixer publicats a la premsa i quins són més adequats per a una novel·la. Arran d'una entrevista amb l'autor, Bernat Puigbotella explica que, en realitat, la novel·la hauria d'haver estat un reportatge sobre la corrupció al País Valencià:

La novel·la parteix d'un encàrrec singular. Ramon Perelló, editor de Península, li va proposar [a Ferran Torrent] de fer un reportatge en profunditat sobre la corrupció a València. Torrent va acceptar el repte i es va començar a documentar. Va entrevistar tota mena de gent, va dinar amb Carlos Fabra, va beure unes quantes coca-coles amb un individu que sap moltes coses i que viu de fer favors i de vendre informació.⁹ “La corrupció no és el nostre modus operandi sinó el nostre modus vivendi,” li va dir aquest home que Ferran Torrent trobava pels bars del centre de València, fent-se trobadís, sense concertar mai una cita. De totes aquestes converses en va sortir un primer manuscrit de seixanta pàgines, plenes de confidències sucoses però completament indemostrables i per tant impublicables. Península va desestimar-ne la publicació i Torrent es va capbussar en una novel·la. (Puigbotella)

Davant la impossibilitat de fer pública la informació que havia compilat per a l'encàrrec periodístic, Torrent la literaturitza i la recicla en forma de ficció. La motivació d'escriure *Un dinar un dia qualsevol* és, doncs, la mateixa que la que menà David Simon a fer *The Wire*: la necessitat d'aprofitar una realitat documentada que no es pot publicar en cap mitjà de comunicació. *The Wire* és una sèrie de televisió nord-americana que s'emeté a l'HBO entre els anys 2002 i 2008.¹⁰ El creador, David Simon, havia fet de redactor a la secció de successos del *Baltimore Sun*, i decidí fer la sèrie perquè al diari no sempre podia reflectir el rerefons social dels crims.¹¹ L'experiència periodística li permeté dotar la sèrie d'un realisme inusual en el format televisiu. Brett Martin, quan parla de la trama de *The Wire* en el seu llibre sobre la revolució de les sèries nord-americanes dels últims anys (*Hombres fuera de serie*, Ariel, 2014), afirma que “la historia era, en muchos sentidos, una danza compleja e íntima entre realidad y ficción.” (Martin, 153). Aquesta és la mateixa sensació que transmet la novel·la de Ferran Torrent, en la qual la realitat i la ficció s'entremesclen en una mena de *matrioixca literària* ben interessant.

Els exemples més il·lustratius d'aquesta configuració narrativa els trobem en els dinars a l'alqueria de Robert Baixauli –personatge recuperat del *Bulevard dels Francesos* (Columna, 2010)–. Aquests àpats, en què Marc Sendra es retroba amb els amics més propers, fan de contrapunt respecte dels principals fils narratius de l'obra – perquè descarreguen el lector de la tensió que genera el suspens– i respecte de l'ambientació resclosida i frustrant de la ciutat de València –perquè l'acció es trasllada a

⁹ Aquest “individu” és el que inspirà el personatge d'Albert, el Negociador.

¹⁰ Malgrat que *The Wire* no tingué uns índex d'audiència massa elevats, ha estat considerada per la crítica com una de les millors sèries de televisió que s'han fet mai.

¹¹ El començament de *The Wire* se centra en la lluita policial contra el tràfic de droga als baixos fons de la ciutat de Baltimore, però a mesura que avancen les temporades el guió s'eixampla de manera progressiva i la sèrie reflecteix altres problemes de la societat nord-americana actual. De fet, un dels objectius de Simon és fer veure que el negoci de la droga i el crim organitzat no són més que la punta de l'iceberg d'un sistema socioeconòmic –el capitalista– podrit i decadent.

l'entorn natural de l'horta—. Alhora, aprofiten per a introduir en la novel·la un seguit de components autoficticis i metaliteraris molt suggestius. En la primera d'aquestes trobades els personatges ponderen la possibilitat que el protagonista col·labore amb l'escriptor Ferran Torres (el conegut *alter ego* de Torrent) per publicar en forma de novel·la el material de les investigacions periodístiques:

JO (a Ferran): ¿Quantes vegades t'han suggerit que faces una novel·la sobre la corrupció?

FERRAN: N'estic fart, d'aquest suggeriment. ¿Què n'has d'explicar? Està tot contat: Gürtel, Brugal, la visita del Papa, les residències de la tercera edat, l'accident del Metro, VARESA, el cas Cooperació, el cas Nóos... Només cal que els condemnen. La biografia del conegut com el Bigotes, això seria una bona història.

ROBERT: Les bones històries no existeixen, es fan.

FERRAN: Sempre tan taxatiu.

JO: En part té raó. De vegades tenim bons temes que no sabem traure'ls profit.

Llavors, animat per la loquacitat que dóna el vi i un auditori de confiança, els vaig relatar fil per randa en què treballava.

JOSEP: És la mena de reportatges que acaben enfrontant-te a tots.

FERRAN: Però són interessants. Els mitjans escrits dediquen poc temps a treballs d'investigació.

ROBERT: Els mitjans de província.

EL COLORAO: És més aviat un treball de novel·la.

ROBERT: Per què?

FERRAN: Per la senzilla raó que pots distorsionar els temes al teu gust o a les demandes de l'argument. La realitat no sempre té l'estructura d'una novel·la. T'has d'ajustar als fets.

EL COLORAO: Tu la faries?

FERRAN: Sí i, a més, Marc ja m'hauria fet el treball de camp, que em fa molta nosa. Cal afegir que hi ha un munt de coses, per manca d'espai o altres motius, que no podrà publicar, però es poden fer des de la ficció.
[...] (Torrent, 109-110).

En un altre dels dinars a l'alqueria de Baixauli (l'últim que apareix descrit a la novel·la) aquesta possibilitat es confirma:

ROBERT: Tornant al tema que ens ha reunit, és una putada que no pugues publicar el reportatge. L'anterior estava molt bé, contat amb l'estil literari d'una novel·la.

JO: Tinc una notícia. Bé, tenim una notícia.

FERRAN: Explica-la. La reservava per als cafès, però ja que t'has avançat...

JO: Ferran n'escriurà una novel·la.

JOSEP (al germà): No me n'havies dit res.

FERRAN: Fa dies que Marc i jo en parlàvem per telèfon, de la possibilitat de convertir el material no publicat pel diari en una novel·la. Una vesprada en reunírem en una cafeteria de la ciutat, em va donar tots els apunts que tenia, els vaig repassar i, en principi, els veig adients. (Torrent, 285).

Al capdavant, a través d'aquestes estratègies narratives el discurs de Ferran Torrent adopta un caràcter postmodern –ja que la metaliteratura i l'autoficció són recursos definidors de la postmodernitat (Balaguer 2015, 165)–. Torrent ja havia usat aquests

recursos en altres obres anteriors (Balaguer 2010, 33-35). La diferència és que en aquesta ocasió els fa servir per indagar en les limitacions que tenen els mitjans informatius quan han de parlar sobre la corrupció.

3. Síntomes d'una societat malalta

En les seues obres, González Caturla, Aliaga i Torrent vinculen la corrupció amb l'abús de poder, amb una manera de governar il·legítima i en contra de l'interès comú. Aquest plantejament entronca amb el concepte de “familisme amoral,” desenvolupat per Banfield en *The moral basis of a backward society* (1958). En un article de *El Punt-Avui* Joan Francesc Mira al·ludeix a l'assaig del sociòleg nord-americà, i explica:

En “els fonaments morals d'una societat endarrerida” [Banfield] va trobar un component que ell anomenà “amoral familism,” [...] principi segons el qual els individus miren sobretot o només per ells mateixos i per la seua família, i qualsevol cosa que facen en benefici propi o dels parents pròxims (o pels amics pròxims i equivalents: ¿la Màfia no és també “La Família”?) serà moralment positiu i reconegut com a tal. I qualsevol cosa que facen per enganyar o aprofitar-se de les institucions, de l'Estat o de qualsevol instància pública, fiscal, legal o administrativa, serà prova d'habilitat i d'intel·ligència i reconeguda com a valor positiu. (Mira)

Banfield situa aquest paradigma social endarrerit als “estats del sud d'Europa” (Itàlia, Portugal, Grècia o Espanya). La dèria per la “família”, per l'interès privat, arriba a justificar tota mena de pràctiques delictives en l'àmbit institucional o empresarial: en les novel·les de Xavier Aliaga i Ferrant Torrent trobem exemples de saqueig de diners públics, blanqueig de capitals, concessions il·legals o cobraments irregulars de comissions.

En aquest model de societat també prolifera el crim organitzat, normalment vinculat al tràfic de droga i a l'esclavisme sexual. En l'apartat anterior ja hem avançat que aquest tema apareix reflectit tant en *Dos metres quadrats de sang jove* com en *Un dinar un dia qualsevol*. Les bandes criminals que actuen pel sud d'Europa no es corresponen amb les organitzacions americanes d'origen napolità, com és el cas dels mafiosos que apareixen retratats en la clàssica trilogia cinematogràfica de *The Godfather* (Francis Ford Coppola) o en la famosa sèrie televisiva *The Sopranos* (David Chase). En aquest cas, es tracta de màfies que provenen de l'Europa de l'est, i així ho reproduïxen les dues obres esmentades. A més, cal tenir en compte que sovint la corrupció institucional té alguns trets propis de la màfia, si no és que s'hi relaciona directament. És per això que Pau Alabajos, en el seu últim disc (*L'amor i la ferocitat*, 2016), inclou una cançó titulada “Omertà,” en què denuncia el mal govern de l'administració valenciana al llarg de les dues últimes dècades.

D'altra banda, el model descrit per Banfield també implica la generalització de determinats hàbits que, tot i no ser sempre delictius, sí que són antidemocràtics i immorals (o amorals). Es tracta de fenòmens com ara el nepotisme o el caciquisme. Com ja hem vist, aquest darrer apareix representat per la nissaga dels Centelles en *El regne de la calúmia*.

Però la prevalença de l'interès privat per damunt de l'interès comú també té a veure amb el tomb que ha fet la política socioeconòmica occidental en els últims anys. Així, doncs, la globalització desmesurada i mal entesa, l'auge de l'especulació financera¹² i

¹² La pel·lícula *The Wolf of Wall Street* (Martin Scorsese, 2013) mostra els lligams existents entre la corrupció i el món de la borsa.

l'agressivitat creixent del sistema capitalista són factors que també han corromput les institucions i han desvirtuat l'estat del benestar. Al País Valencià, una de les conseqüències més notables del poder que ha exercit el capitalisme depredador en la societat és la destrucció del territori. I és que per a la mentalitat capitalista els interessos econòmics són molt més importants que els interessos ecològics o patrimonials. El maltractament del paisatge, a banda d'haver deixat un impacte visual evident en l'entorn, també ha generat una gran nòmina de representacions artístiques. En les tres novel·les que ens ocupen hi ha diverses referències a aquest problema, si bé és cert que l'obra que més pàgines li dedica és *El regne de la calúmnia*. Per la seua banda, Antoni Miró ha plasmat la destrucció de la costa en *Mediterrani trencat* (fig. 1). I les al·lusions musicals a l'especulació immobiliària són molt nombroses; en aquest sentit, destaquen les cançons "Des de la nit" (Obrint Pas, *Terra*, 2002), "Putrefactes" (La Gossa Sorda, *Garrotades*, 2006) i "Contra el ciment" (Pau Alabajos, *Teoria del Caos*, 2008).

Figura 1. *Mediterrani trencat* (Antoni Miró, acrílic, 2001).

Una altra característica de les societats corrompudes és la impunitat amb què actuen els poderosos. En les novel·les de González Caturla, Aliaga i Torrent els corruptes estan tan blindats que gairebé són invisibles. En *El regne de la calúmnia* i en *Dos metres quadrats de sang jove* ni tan sols apareixen: sabem que existeixen pel que contenen d'ells altres personatges (en *El regne de la calúmnia*) o per les dades de la investigació policial (en *Dos metres quadrats de sang jove*); en el cas de *Un dinar un dia qualsevol*, els polítics corruptes només apareixen al final de l'obra. Aquesta impunitat no s'entendria sense les estratègies que fa servir el poder per tancar les vergonyes i reprimir la dissidència. Tots els sistemes polítics corruptes s'esforcen a dominar la informació. Això apareix reflectit en la novel·la de Xavier Aliaga, ja que fins i tot un mitjà com *La Ciutat Digital*, suposadament independent i alternatiu, és incapaç d'escapar dels tentacles de la manipulació. En *Un dinar un dia qualsevol* el protagonista s'enfronta a la direcció del diari amb què col·labora pel fet d'investigar casos comprometedors i incòmodes per als interessos que marquen la línia editorial del mitjà. De fet, un dels dos reportatges que el periodista redacta al llarg de la novel·la no el pot publicar. I al començament de l'obra Manel ja avança que el fet d'investigar la reforma del Mestalla només li reportarà problemes:

M'atreia l'afer del València. Trobava que era el moment idoni. El club tenia tants casos amb implicacions financeres, socials i polítiques que demanava un treball fil per randa. Just el que jo necessitava: que em trencaren les cames per tafanejar. (Torrent, 13)

Pel que fa a la repressió, Francesc Centelles, l'alcalde de *El regne de la calúmnia*, intenta sotmetre Júlia amb la por, i li envia la policia local a la Costereta de l'Om amb l'objectiu d'intimidat-la:

L'agent Miquel examinà els papers molt a poc a poc, com si de bona veritat esperara trobar-hi alguna cosa que ni hi estiguera en regla. Joan el Mecànic el fulminava amb la mirada. «Cap problema?», demanà Júlia fregant l'exigència. El guàrdia encara trigà una mica a respondre, cosa que tibà un poc més el silenci. «No», concedí a la fi; «però molt de compte a fer foc.» Ara Júlia fou qui se'l mirà amb gest visiblement contrariat. «L'estiu resulta molt sec», afegí l'agent fent veure que ho havia dit per raons de seguretat, però les paraules havien dringat en un to de sarcasme. «No patisca», contestà Júlia, ja clarament molesta; «jo sóc la més interessada que ací no s'hi creme res.» Havent donat per tancada la visita, els guàrdies saludaren i se n'anaren seguits de les malediccions xiuxiuejades de Joan el Mecànic. Júlia l'interrogà amb la mirada. «Ja li vaig dir que són de la pitjor gent del món. Tot el que l'alcalde no pot fer a cartes vistes, ho fan ells d'amagat: posen multes als qui no són partidaris seus, només tenen cura dels béns dels amics de l'alcalde, i moltes altres coses que la gent diu com...» La veu de Joan el Mecànic s'aturà enmig del silenci fiblat pel cant dels ocells. A Júlia, ho recorda perfectament, li vingué un calfred. (Caturla, 178).

L'advertència que l'agent fa a Júlia perquè vaja alerta amb els incendis és una premonició. Com que Júlia no vol vendre la Costereta de l'Om, els Centelles opten finalment per botar foc a les terres¹³:

Un soroll estrany va despertar-la ben entrada la nit. Potser havia sigut el motor d'un cotxe, i amb aquest soroll, potser una veu tensa havia cridat el seu nom, «Júlia!» O això últim ho havia somiat? Mig adormida, no va sentir cap més veu. Però havia sigut la veu de Hassan o és que el tenia clavat al pensament? Tanmateix, algun secret instint l'avisà de seguida que passava alguna cosa estranya. Uns quants segons més tard, encara al llit, va identificar l'inconfusible olor de fum. S'aixecà d'un bot i esbatanà la finestra: una resplendor de foc creixia des del fons de les terrasses. Isqué al replà de la casa: el perill ja cremava tres garrofers del bancal més baix. (Caturla, 233)

El poder corrupte s'aprofita dels més desfavorit i els usa com a instruments. I és que qui encén el foc en la novel·la de González Caturla és Hassan, un jove magribí a qui la policia local deté i amenaça amb la repatriació si no fa el que li ordenen. Però l'exploració dels immigrants és un tema que també apareix en les altres dues novel·les. En l'obra d'Aliaga una banda criminal obliga diverses dones romaneses a prostituir-se; en la de Torrent, el crim organitzat ven droga a través de joves marroquins.

Finalment, l'exercici del poder de manera abusiva i impune té conseqüències molt negatives en l'estat del benestar. Així, doncs, la crisi i les retallades també són presents en aquestes obres, sobretot en *Un dinar un dia qualsevol*. En l'obra de Ferran Torrent hi

¹³Durant la bombolla immobiliària, molts dels incendis que es van produir al País Valencià podrien haver estat provocats amb la finalitat de requalificar sòl forestal com a terreny urbanitzable.

ha diversos personatges afectats per la desfeta socioeconòmica. El mateix protagonista, després de treballar trenta anys amb nòmina, és acomiadat i ha de treballar de manera precària com a autònom. Però la precarietat laboral s'acarnissa sobretot en el personatge de Magda, una metgessa que treballava com a interina i va estar acomiadada a causa de les retallades en sanitat. En la novel·la, la dona treballa en una botiga de roba amb unes condicions miserables:

Magda és una dona amb sort, ha trobat feina al magatzem de Mingus. A la botiga estan les joves, però quan no hi ha feina puja a la planta per tirar una mà a les companyes. No ven, informa els frisosos compradors i endreça la roba que uns minuts després tornarà a estar trabucada. Guanya set-cents euros mensuals, treballa cinquanta hores a la setmana, de les quals vint són extraordinàries que no cobra. Si ho denuncies te'n vas al carrer, on milers de dones joves o de mitjana edat cobriran la teua baixa satisfetes. (Torrent, 39)

La crisi econòmica fa recular la societat, la fa tornar a temps passats. Així ho expressa Manel en un passatge de l'obra, mentre contempla com uns homes malden per sobreviure per mitjà de l'espectacle de la cabra:

Torna la cabra. I ho fa pels llocs més miserables. La crisi econòmica ha recuperat imatges que teníem extraviades en algun lloc de la memòria, en un indret que ens semblava perdut per sempre. Dos homes i una cabra. O un destí. Vés a saber si havien jubilat l'animal i l'han recuperat d'urgència, com un senyal de malastrugança. (Torrent, 53)

Al capdavant, la corrupció i el capitalisme desmesurat tenen una repercussió directa en la vida dels ciutadans de classe mitjana i treballadora, fins al punt que acaben per condicionar-ne els hàbits quotidians. Sant Gatxo ho reflecteix molt bé en "Era tan senzill" (*Llum*, 2012). La lletra d'aquesta cançó descriu com el consumisme irresponsable, les falses promeses de prosperitat i la crisi determinen de manera significativa la quotidianitat de les persones:

Ens ho van dir i vam tragar,
vam creure en l'anunci dels JASP,
llançats a menjar-nos la vida.
Vam estudiar i vam viatjar,
vam comprar cases i locals,
vam empassar-nos la mentida.

I ens ho contàvem tot brindant
amb un bon vi en un restaurant cada dissabte,
i compartíem il·lusions, triàvem entre mil opcions
que rebutjàvem.
Tot passava tan ràpid... Semblava tan senzill...
Era tan fàcil sentir-nos vius...

La festa es començà a espatllar
i pacientment vam esperar,
però el telèfon no sonava.
Amb una vida per pagar
en còmodes mensualitats
tot ens va esclatar a la cara.

I ara ens veiem, si és que podem,
 i compartim un tros de pizza i unes birres.
 Ens preguntem què tal ens va,
 ens animem i anem buscant alternatives.
 Ni prínceps ni princeses, el món no és tan senzill...
 S'acaba el conte, però seguim vius.

4. Conclusions

La corrupció i les conseqüències que se'n deriven no sols són temes d'actualitat als mitjans de comunicació. L'art també se n'ha fet ressò al llarg dels últims anys, a través de manifestacions pictòriques, musicals, cinematogràfiques o literàries. Pel que fa a la narrativa en català feta al País Valencià, hem exposat les particularitats i les similituds de tres obres que, al nostre parer, ajuden a entendre aquest problema sociopolític tan preocupant d'una manera més aprofundida. Aquestes són: *El regne de la calúmnia*, de Joaquim González Caturla, *Dos metres quadrats de sang jove*, de Xavier Aliaga, i *Un dinar un dia qualsevol*, de Ferran Torrent. La proposta de González Caturla retrata una realitat caciquista que és extrapolable a la situació de molts pobles de la geografia valenciana. En *Dos metres quadrats de sang jove*, Xavier Aliaga reflexiona, a través d'una trama policíaca, sobre els problemes actuals del periodisme, com ara la manipulació dels mitjans, la qualitat de la informació o l'adaptació de l'ofici als nous formats digitals. Finalment, Torrent fa l'anàlisi d'una societat –la valenciana– corrompuda a tots els nivells i castigada per la crisi econòmica en *Un dinar un dia qualsevol*. Les tres novel·les vinculen el problema de la corrupció amb l'ambició de poder, la impunitat i, sobretot en el cas de *Un dinar un dia qualsevol*, la crisi. A més, contextualitzen el fenomen en un rerefons social capitalista, mundialitzat i consumista.

A tall de conclusió, cal dir que la literatura aporta una visió sobre les corrupteles molt més profunda i global que no pas la que donen els mitjans de comunicació. Si més no, la perspectiva literària o artística és complementària a la perspectiva purament informativa. I és que determinats aspectes de la realitat transcendeixen la funció social del periodisme i, en conseqüència, només poden ser tractats des de la ficció. El Colorao, un dels personatges de *Un dinar un dia qualsevol*, reproduïx aquest plantejament quan diu que “l'escriptor conta allò que el periodista no pot relatar per indemostrable.” (Torrent, 110). En aquest sentit, qüestions com, per exemple, (1) la psicologia dels poderosos i els delinqüents o (2) la quotidianitat de les persones asfixiades per la precarietat laboral i les retallades, escapen als propòsits dels mitjans de comunicació. Per això, algunes manifestacions artístiques s'encarreguen de “cobrir la informació” que no apareix als diaris o als telenotícies: defineixen les pulsions dels corruptes i ens mostren la manera com viuen (o sobreviuen) les persones que hi ha darrere de les xifres macroeconòmiques.

Obres citades

- Aliaga, X. *Dos metres quadrats de sang jove*. Barcelona: Alrevés, 2014.
- Balaguer, E. "L'obra de Ferran Torrent en la narrativa valenciana contemporània." En *Actes de la I Jornada sobre Escriptors Valencians Actuals: El món i l'obra de Ferran Torrent*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2010. 29-36.
- . *Constel·lacions postmodernes*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2015.
- Banfield, E. C. *The moral basis of a backward society*. Nova York: Free Press, 1958.
- Chase, D. *The Sopranos* [sèrie de televisió]. Nova York: HBO, 1999-2007.
- Coppola, F. F. *The Godfather* [trilogia cinematogràfica]. Paramount Pictures, 1972-1974-1990.
- González Caturla, J. *El regne de la calúmnia*. València: 3i4, 2014.
- Isern, J. J. "Un Torrent en plena forma." *Vilaweb* (24/03/2015). Disponible a Internet: <http://www.vilaweb.cat/noticia/4234310/20150304/torrent-plena-forma.html>
- Martin, B. *Hombres fuera de serie*. Barcelona: Ariel, 2014.
- Mira, J. F. "El familisme amoral." *El Punt-Avui* (2010).
- Puigbotella, B. "Ferran Torrent: 'La majoria absoluta és la impunitat'." *Núvol* (2015). Disponible a Internet: <http://www.nuvol.com/noticies/ferran-torrent-camarga-valencia/>
- Silvestre, J. *L'obra narrativa de Ferran Torrent. Vers una poètica de l'escepticisme i del vitalisme*. Alacant: Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana, 2013.
- Simon, D. *The Wire* [sèrie de televisió]. Nova York: HBO, 2002-2008.
- Toledo, A. "Un país sense terra no és un país." *Lletres valencianes* 39 (2015): 15-16.
- Torrent, F. *Un dinar un dia qualsevol*. Barcelona: Columna, 2015.